

NAZWY SĄDÓW POLSKICH W JĘZYKU FRANCUSKIM ORAZ SĄDÓW FRANCUSKICH – W JĘZYKU POLSKIM

Ewa Betańska

Autorka jest absolwentką Nauczycielskiego Kolegium Języka Francuskiego UW, Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego oraz Interdyscyplinarnego Podyplomowego Studium Kształcenia Tłumaczy Prawniczych i Sądowych ILS UW (2006).

Celem niniejszego artykułu jest omówienie problemów związanych z tłumaczeniem nazw poszczególnych sądów na język obcy, wynikających z różnic w systemie władzy sądowniczej w Polsce i we Francji. Przedstawimy funkcjonujące ekwiwalenty francuskie i polskie, poddając niektóre z nich krytycznej ocenie, aby tym samym wnieść swój wkład do procesu tworzenia jednolitego, odpowiadającego rzeczywistości, zbioru nazw sądów polskich w języku francuskim oraz sądów francuskich – w języku polskim.

A. Nazwy sądów polskich w tłumaczeniu na język francuski

sąd, trybunał

Władzy sądowniczej w Polsce poświęcony jest rozdział VIII Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., zatytułowany „Sądy i Trybunały” oraz szereg ustaw szczegółowych. Na sejmowych stronach internetowych dostępne jest tłumaczenie polskiej Konstytucji na język francuski. Tytuł rozdziału VIII został tam przetłumaczony *Les cours et tribunaux* i te ekwiwalenty terminów „sąd” i „trybunał” konsekwentnie powtarzane są w dalszej części tekstu Konstytucji.

Porównując zakres znaczeniowy nazw „sąd” i „trybunał” w języku polskim oraz *tribunal* w języku francuskim widzimy, że tłumaczenie „sądy” jako *cours*, a „trybunały” – *tribunaux*, jest chybione.

Sądem nazywamy gmach będący siedzibą organu wymiaru sprawiedliwości, zespół sędziów oraz państwowy organ wymiaru sprawiedliwości (Sąd Najwyższy, sąd rejonowy, sąd okręgowy, sąd apelacyjny, Naczelny Sąd Administracyjny, wojewódzki sąd administracyjny, wojskowy sąd garnizonowy, wojskowy sąd okręgowy). Polskiej nazwie „sąd” odpowiada francuska *tribunal*, z tą jednak różnicą, że we francuskim systemie władzy sądowniczej nazwa *tribunal* odnosi się wyłącznie do sądu niższej instancji (*tribunal de grande instance*, *tribunal d'instance*, *tribunal de commerce*, *tribunal paritaire des baux ruraux*, *tribunal des affaires de sécurité sociale*, *tribunal de Police*, *tribunal correctionnel*).

Na gruncie polskiego prawa trybunałem jest sąd o specjalnych kompetencjach lub o szczególnym znaczeniu (Trybunał Konstytucyjny, Trybunał Stanu), czyli francuski *cour* – sąd wyższej instancji lub o szczególnym znaczeniu, co potwierdzają funkcjonujące tłumaczenia na język polski nazw sądów europejskich i międzynarodowych. Dla porównania cytujemy:

1) Nazwy sądów europejskich:

Trybunał Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich – *La Cour de justice des Communautés européennes*, Sąd Pierwszej Instancji Wspólnot Europejskich – *Le Tribunal de première instance des Communautés européennes*, Europejski Trybunał Praw Człowieka – *La Cour européenne des droits de l'homme*, Europejski Trybunał Obrachunkowy – *La Cour des comptes*.

2) Nazwy sądów międzynarodowych:

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w Hadze – *La Cour internationale de justice de La Haye*, Międzynarodowy Trybunał [Sąd] Karny dla byłej Jugosławii – *Le tribunal pénal*

international pour l'ex-Yougoslavie, Międzynarodowy Trybunał Karny – *La Cour pénale internationale*.

Stąd wniosek, że sąd, czyli instytucja wykonująca wymiar sprawiedliwości (w takim znaczeniu terminu „sąd” użyto w tytule rozdziału VIII Konstytucji) oraz sąd rozpatrujący sprawę w pierwszej instancji, należy tłumaczyć – *le tribunal*. Natomiast sąd odwoławczy lub sąd o szczególnych kompetencjach (trybunał) – *la cour*.

Wobec powyższego tłumaczenie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. powinno brzmieć: Rozdział VIII Sądy i Trybunały – *Titre VIII Les tribunaux et cours* (jest: *Les cours et tribunaux*); Sądy (art. 175-187) – *Les tribunaux* (jest: *Les cours*); Trybunał Konstytucyjny (art. 188-197) – *La Cour constitutionnelle* (jest: *Tribunal constitutionnel*); Trybunał Stanu (art. 198-201) – *La Cour d'État* (jest: *Le Tribunal d'État*).

sąd rejonowy, sąd okręgowy

Szczególną trudność w tłumaczeniu nazw sądów powszechnych sprawia „sąd rejonowy” i „sąd okręgowy”. Jedną z funkcjonujących propozycji jest tłumaczenie: sąd rejonowy – *Le tribunal de première instance*, sąd okręgowy – *Le tribunal de deuxième instance*.

O ile pierwszy z zaproponowanych ekwiwalentów w pełni oddaje funkcję sądu rejonowego, o tyle drugi – może być mylący, szczególnie dla odbiorcy dalekiego (zob. Kierzkowska 2002: 89). Prawdą jest, że sąd okręgowy jest sądem odwoławczym w sprawach rozstrzyganych w pierwszej instancji przez sądy rejonowe, zgodnie z zasadą domniemania właściwości sądu rejonowego. Jednakże ustawa, w drodze wyjątku od powyższej zasady, wylicza katalog spraw, które ze względu na ich powagę są rozpatrywane w pierwszej instancji przez sąd okręgowy. Np. sąd okręgowy orzeka w pierwszej instancji w sprawach o zbrodnie (art. 25 § 1 pkt 1 k.p.k.), o ochronę praw autorskich i pokrewnych (art. 17 pkt 2 k.p.c.), a z zakresu prawa rodzinnego – o rozwód, separację, ubezwłasnowolnienie i przysposobienie.

Niedogodnością przy stosowaniu powyższych ekwiwalentów jest to, że nie mogą być używane w sposób automatyczny. Tłumacząc nazwę sądu okręgowego, tłumacz jest zmuszony weryfikować, czy w danej sprawie sąd ten jest sądem pierwszej czy drugiej instancji. Ich prawidłowe użycie wymaga więc od tłumacza nie tylko znajomości spraw należących do właściwości rzeczowej sądu okręgowego, lecz również dociekliwości, czy dana sprawa nie została przekazana sądowi okręgowemu na skutek powstania zagadnienia prawnego budzącego poważne wątpliwości sędziów sądu rejonowego (art. 18 k.p.c.). Poszukiwanie tego typu informacji może być, co najmniej utrudnione.

Sąd okręgowy nie zawsze jest sądem drugiej instancji i dlatego automatyczne stosowanie ekwiwalentu *tribunal de deuxième instance* jest niedopuszczalne.

Inną propozycją stworzoną na użytek odbiorcy dalekiego jest tłumaczenie: sąd rejonowy – *Le tribunal d'instance*, sąd okręgowy – *Le tribunal de grande instance*. Akcentuje ono zależność właściwości rzeczowej sądu od wartości przedmiotu sporu w sprawach o prawa majątkowe. Jeżeli przekracza ona 75 000 zł (z wyjątkiem spraw o alimenty, o naruszenie posiadania i o zniesienie wspólności majątkowej między małżonkami oraz spraw o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym) właściwy jest wówczas sąd okręgowy. Kwotą rozstrzygającą o właściwości sądu zwanego *tribunal de grande instance* jest 10 000 euro.

Jednakże, w przeciwieństwie do *tribunal d'instance* i *tribunal de grande instance*, których właściwość ogranicza się wyłącznie do spraw cywilnych, właściwość polskich sądów powszechnych obejmuje rozstrzyganie wszelkich spraw z zakresu nie tylko prawa cywilnego, ale również karnego, rodzinnego i opiekuńczego, prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, gospodarczego, upadłościowego, penitencjarnego, jeśli nie należą one do właściwości Sądu Najwyższego lub sądów szczególnych. Sądy powszechne prowadzą również księgi wieczyste

i rejestry. Francuski system sądownictwa kieruje się w tym względzie zasadą: *à chaque type de litige un tribunal*.

Zakres kompetencji sądu rejonowego i okręgowego jest szerszy niż zakres spraw, którymi zajmuje się *tribunal d'instance* i *tribunal de grande instance*. A zatem tłumaczenie nazw *sąd rejonowy* i *sąd okręgowy* jako *tribunal d'instance* i *tribunal de grande instance* nie oddaje pełni spraw należących do właściwości rzeczowej polskich sądów powszechnych.

Inny dręczący tłumaczy dylemat, z którym się spotykamy, to wielość funkcjonujących ekwiwalentów nazwy *sąd rejonowy* utworzonych na bazie tłumaczenia przymiotnika „rejonowy” proponowanego przez popularne słowniki (Pieńkos 2003) – *régional*, *de (la) région*, *de district*, *d'arrondissement*. W praktyce spotka się następujące ekwiwalenty nazwy *sąd rejonowy* – *Le tribunal régional*, *Le tribunal de région*, *Le tribunal de district*, *Le tribunal d'arrondissement*.

Aby stwierdzić, który z nich jest najbliższy polskiej rzeczywistości, prześledzimy terenowy zakres działalności sądów powszechnych i odniesiemy go do znaczenia francuskich określeń *région*, *district* i *arrondissement*.

Zgodnie z art. 10 ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych, sąd rejonowy tworzy się dla jednej lub większej liczby gmin. Może być utworzony więcej niż jeden sąd rejonowy w obrębie tej samej gminy. Sąd okręgowy tworzy się dla obszaru właściwości co najmniej dwóch sądów rejonowych, zwanego "okręgiem sądowym". Zaś sąd apelacyjny tworzy się dla obszaru właściwości co najmniej dwóch okręgów sądowych, zwanego "obszarem apelacji".

We Francji obszarem największym pod względem wielkości jest *région*. Dzieli się on na *départements*, które to z kolei obejmują kilka *arrondissements*. W miastach takich jak Paryż, Lyon i Marsylia wyróżnia się *arrondissements municipaux*, stanowiące jednostki podziału tych trzech *communes*. Współczesna Francja dzieli się zatem na:

Nazwa		Liczba jednostek (2003)		
polska	francuska	ogółem	część europejska	część zamorska
region	<i>région</i>	26	22	4
département	<i>département</i>	100	96	4
arrondissement	<i>arrondissement</i>	342	329	13
kanton	<i>canton</i>	4 040	3 884	156
gmina	<i>commune</i>	36 679		

W nazewnictwie jednostek terytorialnych Francji nie odnajdujemy terminu *district*. Słowo to widnieje jednak w słowniku *Le Petit Robert* i mimo, że nie funkcjonuje we współczesnym języku, może okazać się pomocne. Odnosi się ono bowiem do historycznej jednostki podziału terytorialnego kraju podlegającej jurysdykcji danego sądu, jednostki wielkością odpowiadającej aktualnemu *arrondissement*. Z uwagi na to że terenowy zakres działalności sądów powszechnych nie pokrywa się z podziałem terytorialnym naszego kraju, niewskazany jest sugerowanie odbiorcy związku przymiotnika „rejonowy” z istniejącym podziałem administracyjnym kraju, jak to czyni ekwiwalent *tribunal d'arrondissement*.

Za tłumaczeniem nazwy „sąd rejonowy” jako *tribunal de district* może przemawiać również fakt, że w języku angielskim przyjęło się użycie ekwiwalentu nazwy „sąd rejonowy” – *district court*. Takie też tłumaczenie zawiera broszura *Sądy w Polsce* w języku polskim i angielskim, dostępna na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości.

Francuski *région* odnoszący się do obszaru większego niż *arrondissement* i *district* najbliższy jest polskiemu okręgowi. A zatem *tribunal de région* lub *tribunal régional* oddają terenowy obszar działalności polskiego sądu okręgowego. Mając na uwadze nasze

wcześniejsze rozważania dotyczące tłumaczenia terminu „sąd” oraz fakt, że sąd okręgowy pełni przede wszystkim funkcję sądu odwoławczego, tłumacząc jego nazwę należy stosować francuski ekwiwalent *cour de région* (ang. *regional court*), jako najbliższy polskiej rzeczywistości.

Mając na uwadze wielkość obszaru, do którego odnoszą się przymiotniki „rejonowy” i „okręgowy” oraz *région, district* i *arrondissement*, a także funkcję, jaką pełni sąd okręgowy w polskim systemie sadowym, proponujemy następujące tłumaczenie: sąd rejonowy – *Le tribunal de district* (ew. *d'arrondissement*), sąd okręgowy – *La cour de region*.

sąd grodzki

W ramach sądów rejonowych utworzono jako ich jednostki organizacyjne sądy grodzkie, które przejęły kompetencje działających wcześniej kolegiów o spraw wykroczeń. Rozpatrują one drobniejsze sprawy cywilne i karne działając w ramach uproszczonych procedur podobnie jak *juges (juridiction) de proximité* we francuskim systemie sądownictwa. Proponuję zatem tłumaczyć nazwę „sąd (wydział) grodzki” – *Les juges (juridiction) de proximité*.

sąd apelacyjny

Polskiemu sądowi apelacyjnemu będącemu wyłącznie sądem odwoławczym od orzeczeń sądów okręgowych, pełniącemu więc funkcję sądu drugiej instancji albo sądu kasacyjnego rozpatrującego kasacje od wyroków sądów rejonowych odpowiada francuski *cour d'appel – juridiction permanente du second degré, chargée de juger les appels formés contre les décisions rendues par les juridictions inférieures*. Nie ma więc wątpliwości co do trafności ekwiwalentu sądu apelacyjnego – *La cour d'appel*.

sądy wojskowe, wojewódzkie sądy administracyjne

Sądami wojskowymi (*Les juridictions militaires*) są wojskowe sądy okręgowe i wojskowe sądy garnizonowe. Wojskowe sądy okręgowe są sądami wyższego rzędu w stosunku do wojskowych sądów garnizonowych (art.3 § 1 i 2 ustawy Prawo o ustroju sądów wojskowych). Termin „garnizon” zapożyczony z języka francuskiego odnosi się do obszaru, na którym stale lub czasowo stacjonują oddziały lub znajdują się instytucje i zakłady wojskowe.

Wojewódzkie sądy administracyjne są od 2004 r. sądami pierwszej instancji w postępowaniu sadowoadministracyjnym i razem z Naczelnym Sądem Administracyjnym sprawują kontrolę nad działalnością administracji publicznej pod względem zgodności z prawem.

Proponuję następujące terminy bezekwiwalentne: wojskowy sąd garnizonowy – *Le tribunal militaire de garnizon*, wojskowy sąd okręgowy – *La cour militaire de region*, wojewódzki sąd administracyjny – *Le tribunal administratif de voïvodie*.

B. Nazwy francuskich organów władzy sądowniczej w tłumaczeniu na język polski

Przedstawione poniżej tłumaczenie nazw sądów we Francji, z nielicznymi wyjątkami, jest zorientowane na język źródłowy. Jego adresatem jest odbiorca bliski (zob. Kierzkowska 2002: 88), a zastosowane ekwiwalenty tłumaczeniowe akcentują różnice w systemie sądownictwa francuskiego i polskiego.

L'ordre judiciaire

A) *Les juridictions civiles* [sądy cywilne]

de droit commun du premier degré: Le tribunal de grande instance – sąd wielkiej instancji.

d'exception du premier degré: Le tribunal d'instance – sąd instancji, *Le tribunal de commerce* – sąd gospodarczy, *Le conseil de prud'hommes* – sąd pracy, *Le tribunal paritaire des baux ruraux* – sąd parytetowy do spraw dzierżawy rolniczej, *Le tribunal des affaires de sécurité sociale* – sąd zabezpieczenia społecznego, *Les juges (la juridiction) de proximité* – sąd grodzki, sąd bliski obywatelowi (Machowska, 2005: 93).

du second degré: La cour d'appel – sąd apelacyjny

B) Les juridictions pénales [sądy karne]

de droit commun du premier degré: Le Tribunal de police – sąd „policji”, *Le Tribunal correctionnel* – sąd poprawczy, *La Cour d'assises* – sąd przysięgłych.

spécialisées du premier degré: Les juges de proximité – sąd grodzki, *La Haute cour de justice* – Wysocki Sąd Sprawiedliwości, *La Cour de justice de la République* – Sąd Sprawiedliwości Republiki, *Le Tribunal aux armées de Paris* – Paryski Sąd Wojskowy, *Le tribunal pour enfants* – sąd dla nieletnich, *La cour d'assises des mineurs* – sąd przysięgłych dla nieletnich.

du second degré: La cour d'appel – sąd apelacyjny, *La cour d'assises d'appel* – apelacyjny sąd przysięgłych.

L'ordre administratif

du premier degré: Le tribunal administratif – sąd administracyjny.

du second degré: La cour administrative d'appel – apelacyjny sąd administracyjny.

La juridiction suprême

l'ordre judiciaire: La Cour de cassation – sąd kasacyjny.

l'ordre administratif: Le Conseil d'État – Rada Stanu.

La juridiction spécialisée

(pour régler les problèmes de compétence entre les deux ordres de juridictions)

Le Tribunal des conflits – Sąd Kompetencyjny, Trybunał Kompetencyjny (Machowska, 2005: 92)

Le Conseil constitutionnel i Le Conseil supérieur de la magistrature

W literaturze polskiej poświęconej prawu francuskiemu odnajdujemy różne ekwiwalenty tych samych terminów, na przykład: *Le Conseil constitutionnel* – Trybunał Konstytucyjny, Rada Konstytucyjna, *Le Conseil supérieur de la magistrature* – Wyższa Rada Sądownictwa, Wyższa Rada Magistratury, Naczelna Rada Niezawisłości Sądownictwa.

Porównując zakres kompetencji *le Conseil constitutionnel* i polskiego Trybunału Konstytucyjnego, dochodzimy do wniosku, że instytucje te, w obu systemach prawnych mają tę samą rangę ustrojową – są organami niezależnymi (ich członkowie podlegają tylko Konstytucji) oraz pełnią tę samą funkcję – orzekają o zgodności aktów prawnych z Konstytucją. Poza sprawowaniem kontroli nad zgodnością z Konstytucją aktów normatywnych, *Le Conseil constitutionnel* orzeka również o ważności wyboru Prezydenta Republiki, referendum, a także wyborów parlamentarnych, co w systemie polskim należy do Sądu Najwyższego.

Ciekawe jest spostrzeżenie dotyczące składu obu instytucji. W polskim Trybunale Konstytucyjnym zasiada 15 sędziów o wysokich kwalifikacjach zawodowych, wymaganych do zajmowania stanowiska sędziego Sądu Najwyższego lub Naczelnego Sądu Administracyjnego (m.in. warunek, co najmniej 10-letniego stażu pracy na stanowisku sędziego lub prokuratora albo wykonywania, przez co najmniej 10 lat zawodu adwokata, radcy prawnego lub notariusza). Wybiera ich Sejm na 9 letnią kadencję. Natomiast w skład *le Conseil constitutionnel* we Francji wchodzi 9 członków, z czego 3 jest mianowanych przez prezydenta, 3 przez marszałka Senatu i 3 przez

marszałka Zgromadzenia Narodowego, przy czym nie muszą oni spełniać żadnych wymagań, co do wieku, wykształcenia lub wykonywanego zawodu, co mając na uwadze kompetencje członków polskiego Trybunału Konstytucyjnego może wydawać się szokujące.

Zakres kompetencji polskiej Krajowej Rady Sądownictwa jest węższy w porównaniu z jej francuskim odpowiednikiem – *le Conseil supérieur de la magistrature*. Polska Rada Sądownictwa obejmuje swą działalnością tylko środowisko sędziów, natomiast *le Conseil supérieur de la magistrature* – również środowisko prokuratorów. Ważny jest fakt, że zgodnie z francuską Konstytucją, *le Conseil supérieur de la magistrature* stoi na straży niezależności *l'autorité judiciaire*, z którego wyłączone jest sądownictwo administracyjne.

Powstaje zatem pytanie, czy tłumacząc *le Conseil constitutionnel* oraz *le Conseil supérieur de la magistrature* odwołać się do polskiego systemu prawnego i, ignorując istniejące różnice w zakresie kompetencji polskiego i francuskiego organu, użyć terminu funkcjonującego lub zbliżonego do funkcjonującego, w naszym systemie prawnym, czy też posłużyć się kalką.

Ten sam problem pojawia się przy poszukiwaniu ekwiwalentu francuskiego dla nazwy „Krajowa Rada Sądownictwa”. Propozycja tłumaczy sejmowych: Krajowa Rada Sądownictwa – *Le Conseil national de la magistrature*, wykorzystuje *magistrature*, które jak wiemy, nie pokrywa się ze znaczeniem polskiego terminu „sądownictwo”. Zatem może lepiej byłoby stosować: Krajowa Rada Sądownictwa – *Le Conseil national des juridictions*.

Jest to typowy przykład „niepewności semantycznej”, która charakteryzuje słownictwo prawne i prawnicze, a wynika z faktu, że nie istnieją dwa identyczne systemy prawne na świecie (Pieńkos 1999: 158). Chcąc jednak uczynić zadość zasadzie unikania synonimii i homonimii, która jest ważna przy tworzeniu wtórnego (w języku obcym) systemu terminologicznego (Kierzkowska 2002: 21), opowiadam się za tłumaczeniem uwypuklającym istnienie różnic między omawianymi instytucjami: *Le Conseil constitutionnel* – Rada Konstytucyjna, *Le Conseil supérieur de la magistrature* – Wyższa Rada Magistratury, Krajowa Rada Sądownictwa – *Le Conseil national des juridictions*.

Bibliografia

- Fricero, N. (2005), *L'essentiel des institutions judiciaires*. Paris: Gualino éditeur.
Guillien, R., J. Vincent (2003), *Lexique des termes juridiques*. Paris: Dalloz.
Kierzkowska, D. (2002), *Tłumaczenie prawnicze*. Warszawa: Wydawnictwo TEPIS.
Machowska, A. (2005), „Organy ochrony prawnej”, w: A. Machowska, K. Wojtyczek (red.), *Prawo francuskie*, Tom II, Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze. 77-146.
Pieńkos, J. (1999), *Podstawy juryslingwistyki. Język w prawie – prawo w języku*. Warszawa: Oficyna prawnicza Muza.
Pieńkos, J. (2003), *Słownik prawniczy*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
Skrzydło, W. (2002), *Ustrój polityczny RP*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
Zwierzchowski, E. (1994), *Sądownictwo konstytucyjne*. Białystok: Wydawnictwo Temida.

Strony internetowe

- <http://www.conseil-constitutionnel.fr/langues/francais/fra1.htm> [09/2006]
<http://pl.wikipedia.org> [09/2006]
<http://www.quid.fr/2006/Justice> [09/2006]
www.nsa.gov.pl [09/2006]
www.sejm.gov.pl/prawo/konst/francuski/kon1.htm [09/2006]
www.ms.gov.pl [09/2006]

SUMMARY

The article describes the court structure and jurisdiction in Poland and in France to provide a basis for the discussion of selected issues concerning court names in two kinds of translations: a) from Polish into French, and b) from French into Polish. In the first part the author compares alleged equivalents used in a French translation of the 1997 Constitution of the Republic of Poland, quoting other sources as reference, especially relevant European and international usage. Her objective is to evaluate the degree of adequacy of translational solutions. In the second part of the article the author focuses attention on Polish equivalents of French court names.